

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ЕКСКУРСІЙ

Статтю присвячено теорії та практиці активізації навчальної діяльності під час географічних екскурсій. Розкрито питання їх організації в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема під час проведення навчальної практики. На основі узагальнення найпоширеніших підходів, запропоновано основні елементи дослідження окремих природних та економічних об'єктів.

Ключові слова: середні загальноосвітні заклади, школярі, навчальна діяльність, географічна екскурсія, навчальна практика.

Статья посвящена теории и практике активизации учебной деятельности во время географических экскурсий. Раскрыты вопросы их организации в условиях общеобразовательных учебных заведений, в частности при проведении учебной практики. На основе обобщения наиболее распространенных подходов, предложены основные элементы исследования отдельных природных и экономических объектов.

Ключевые слова: средние общеобразовательные учреждения, школьники, учебная деятельность, географическая экскурсия, учебная практика.

The article deals with the theory and practice of enhancing learning activities during field excursion in geography. Revealed aspects of their organization in secondary schools, including the conduct of educational practice. Based on the aggregation most common approaches have been proposed basic elements of the investigation of individual natural and economic objects.

Key words: secondary educational institutions, pupils, learning activities, geographical excursion, educational practice.

Постановка проблеми. Педагогічна практика свідчить про переважання в середніх загальноосвітніх закладах освіти традиційних форм навчання, недооцінку ролі спілкування школярів із довкіллям, недостатнє використання особистісно зорієнтованих методів. Унаслідок цього виникає розрив між теоретичними знаннями учнів та готовністю до їх використання на практиці. Навіть тоді, коли учень сумлінно вчиться і здобуває необхідні знання й уміння, ці елементи системи освіти залишаються формальними і не є запорукою суспільної активності майбутніх громадян. Це свідчить про наявність суперечності між завданнями школи, зорієнтованими на реалізацію творчих сил учнів, і старими формами та методами їх вирішення. Школі необхідні форми та методи навчання, які дозволяють ґрун-

товніше й ефективніше засвоювати знання, формувати основи практичних умінь і проводити їх своєчасну корекцію. У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» зазначається, що особистість громадянина формується за умови його реального залучення до діяльності [3]. Велике значення у вирішенні цих завдань має навчальна діяльність школярів під час екскурсій.

Аналіз актуальних досліджень. Проблематика підвищення ефективності навчання географії, зокрема з використанням різних форм позакласної роботи, розглядається в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних фахівців. Зокрема про значення та можливості використання екскурсійно-туристичного методу у практиці роботи вчителів йдеться в дослідженнях С. Коберника, Р. Коваленко, В. Корнеєва, П. Масляка, О. Скуратовича, О. Топузова.

Мета статті – розглянути питання теорії та практики залучення школярів до активної навчальної діяльності під час географічних екскурсій; розкрити питання їх організації в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема під час проведення навчальної практики; на основі узагальнення найпоширеніших підходів запропонувати окремі елементи дослідження деяких природних та економічних об'єктів.

Виклад основного матеріалу. Навчання географії передбачає ознайомлення учнів з природою, населенням, господарством та природоохоронними об'єктами свого краю. Один із найкращих шляхів пізнання довкілля – проведення географічних екскурсій. С. Коберник розглядає їх як складову екскурсійно-туристичного методу позакласної роботи з географії. Науковець поділяє екскурсії на навчальні, які проводяться відповідно до шкільної програми, та позакласні. «Позакласні екскурсії – це мініпоходи, де ведуться комплексні спостереження та дослідження географічного об'єкта» [2, с. 61]. Під час екскурсії відбувається цілеспрямоване вивчення реальної дійсності. Учні отримують уявлення про географічні об'єкти, процеси та явища; порівнюють їх, виділяють істотні ознаки, схожості та відмінності; встановлюють зв'язки між географічними об'єктами [6]. Вивчення своєї місцевості сприяє вихованню патріотизму, любові до рідного краю, інтересу до практичної діяльності місцевого населення; дає можливість формувати знання необхідні для майбутньої практичної діяльності учнів.

Значення екскурсії полягає в реалізації краєзнавчого принципу в навчанні. Краєзнавство є одним з дієвих засобів залучення учнів

до активної науково-пізнавальної та суспільно-корисної діяльності. Історично склалося, що туризм і краєзнавство розвивалися в загальноосвітній школі завдяки педагогам. У результаті їхньої роботи накопичено багатий практичний досвід, розроблено унікальні методики, створено різні форми діяльності [4]. «В основу шкільного краєзнавства закладена та думка, що своє, близьке і в природі, і в людському житті, і в господарстві, ясніше, ніж чуже і далеке» [1]. Тому краєзнавчий матеріал посідає чільне місце в роботі вчителя географії і найбільше застосовується під час вивчення рідного краю та географії України [2, с. 20]. Серед завдань шкільного краєзнавства – організація творчої діяльності учнів. Її стимулюють самі методи і прийоми накопичення краєзнавчого матеріалу. Вони сприяють розвитку спостережливості і формують пошуково-дослідницькі навички [5, с. 73].

Великі можливості для проведення екскурсій надає навчальна практика з географії. Під час неї необхідно враховувати інтереси дітей; надавати їм свободу вибору та зміни діяльності; створювати умови для співпраці; надавати додаткові можливості для самореалізації. Щодо природних об'єктів пропонується провести екскурсії в ліс, на прісну водойму. Передбачається екскурсія з метою збирання колекції місцевих мінералів та гірських порід. Наведемо приклад плану опису гірських порід: назва, до якої групи належить, склад, форма і колір, вага (зазначається відносно – важка, середня, легка), блиск (матовий, металевий, скляний або відсутній), твердість (риска наноситься склом або нігтем – м'яка порода, лезом ножа – тверда, кварцом або її неможливо нанести – дуже тверда), використання людиною в практичній діяльності [6].

Під час проведення екскурсії з економічної географії об'єктами можуть бути промислові підприємства (фабрики, заводи, комбінати); транспортні (автобусні або залізничні станції); сільськогосподарські (КСП, фермерські та підсобні господарства); підприємства невиробничої сфери (навчальні та наукові заклади). Під час виробничих екскурсій необхідно враховувати, що кожне підприємство має певну технологію і структуру. Тому дослідження повинне диктуватися послідовністю технологічного процесу, характерного для підприємств даного типу.

Під час екскурсій на автобусну чи залізничну станцію в першу чергу розглядаються питання, що розкривають їх транспортно-географічне положення. У план доцільно включити такі питання: основні об'єкти станції та їх функції (вокзал і його службові примі-

щення, ремонтні майстерні); рухомий склад і його технічні характеристики; виробники рухомого складу та обладнання; основні напрямки вантажо- та пасажиропотоків; характеристика вантажів за видами та напрямками.

Організація та проведення екскурсій суттєво змінює стиль роботи вчителя, поглиблює його знання про свій край, підвищує педагогічну майстерність, відкриває можливості самому займатися науковою діяльністю та залучати до неї учнів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Екскурсії надають можливості для детального і всебічного вивчення своєї місцевості. Це сприяє активізації навчальної діяльності учнів, вихованню патріотизму, любові до рідного краю, інтересу до практичної діяльності місцевого населення. Розгляду потребує реальний стан проведення географічних екскурсій, зокрема під час навчальної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баранский Н.Н.* Методика преподавания экономической географии / Н.Н. Баранский. – М.: Просвещение, 1990. – 304 с.
2. *Коберник С.Г.* Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник / С.Г. Коберник, Р.Р. Коваленко, П.О. Масляк, О.Я. Скуратович – К.: Стафед-2, 2000. – 320 с.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності: Проект / Наук. творч. колектив: О. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7 – 13.
4. *Костриця М.Ю.* Туристсько-краєзнавча робота в школі / М.Ю. Костриця. – К., 1985. – 84 с.
5. *Мальшева Г.А.* Школьное географическое краеведение / Г.А. Мальшева // География в школе. – 2004. – №4.
6. *Стадник О.Г.* Літня практика з географії / О.Г. Стадник. – Харків: Видав. гр. «Основа», 2004. – 112 с.
7. *Чернихова Е.Я.* Учебные экскурсии по географии: (из опыта работы). – М.: Просвещение, 1980. – 112 с.